

vokalizmu) gana aiškiai suponuoja, visų pirma, lie. žodžiai (didžiai seni dariniai) *Sed-à* (oikonimas – iš hidronimo) ir *sed-ulà* „cornus sanguinea“, apie visa tai plačiau žr. mano straipsnį „*Sedōs* vardo kilmė“ (Žemaičių praeitis, t. IV. Vilnius 1996).

Straipsnyje „Jesus ich leid“ (LSC, p. 287–290) įdomiai nagrinėjamas neseniai rastas vadinamasis Bazelio prūsų tekstelis (= BPT), kurio rekonstrukcija ne vienur yra problemiška (apie tai ir aš esu rašęs – „Baltistica“ XI 125–131). Manau, kad BPT parašymo *labonache* skaitymas **labon-asse* ar **labo(n)na *se* (LSC, p. 288) yra labai rizikingas: pr. rašto paminkluose raidė *c* (resp. *ch*) n i e k u r nėra vietoj raidės *s* (resp. *ss*). Spėjimas (LSC, p. 287), kad BPT žodis *thewelyse* esąs diminutyvas ne „dėdė“ (plg. *thewis* „dėdė“ E), o „tėvas“ (plg. *to-wis* „tėvas“ E), nėra patikimas.

W. P. Schmidas, savo mokytojo H. Krahės paskatintas, daug nuveikė istorinės indoeuropiečių hidronimijos tyrinėjimuose. Čia bene svarbiausias jo darbas yra „Alteuropäisch und Indogermanisch“ (LSC, p. 118–133), kuriame, remiantis hidroniminiais ir kitais lingvistiniais duomenimis, gražiai parodoma, kaip indoeuropietiška senoji Europos hidronimija (*alteuropäische Hydronymie*) resp. jos daryba suponuoja visų indoeuropiečių kalbų (net ir už Europos esančių) istorinę bendrystę. Darbe „Indogermanische Modelle und osteuropäische Frühgeschichte“ (LSC, p. 226–247) indoeuropiečių kalbų bendrystės centras jų modelio atžvilgiu patikimai lokalizuojamas baltų kalbų areale. Žr. dar „Baltische Gewässernamen und das vorgeschichtliche Europa“ (LSC, p. 175–192) „Die alteuropäische Hydronymie“ (LSC, p. 270–281), „Das sprachgeschichtliche Problem Europa“ (LSC, p. 303–315), „Alteuropa und das Germanische“ (LSC, p. 334–355) ir kt.

Straipsnyje „Baltoslawische Spracheinheit“ (LSC, p. 211–215) pateikiami argumentai prieš vadinamąją baltų-slavų kalbų bendrystės (*Spracheinheit*) hipotezę; tačiau tie argumentai, tiksliau sakant, senovinių baltoslaviskųjų dialektų divergencijos (bei konvergencijos) klausimai yra labai problemiški, ir jų sprendimui trūksta išsamesnių bei didesnių istorinės baltoslavistikos (ypač baltistikos!) studijų.

Wolfgangui P. Schmidui pagerbti jo darbų rinkinys „Linguisticae scientiae collectanea“ yra tikrai vertingas, jis gražiai atspindi šio įžymaus vokiečių mokslininko tyrinėjimų kryptis. Norėčiau baltistų nuoširdžiam bičiuliui ir mielam mano kolegai Wolfgangui P. Schmidui palinkėti tolimesnės sėkmės tyrinėjant baltistikos bei indoeuropeistikos problemas.

Vytautas Mažiulis

Pietro U. Dini, L'inno di S. Ambrogio di Martynas Mažvydas, Studio filologico-linguistico del testo antico lituano (1549) e delle sue fonti latine e polacche, Roma: La Fenice Edizioni, 1994, 110 p.

Senosios lietuvių kalbos šaltiniai dar palyginti mažai tyrinėti. Kadangi tai daugiausia religinio pobūdžio knygos, jų skelbimas ir tyrimas okupuotoje Lietuvoje buvo komunistų visokeriopai varžomas. Labai trūksta kritinių, tekstologiškai parengtų XVI–XVII a. raštų leidimų, o tai trukdo lietuvių istorinės kalbotyros pažangai. Tad didelio dėmesio verta neseniai Italijoje pasirodžiusi talentingo baltisto Pietro U. Dini studija apie 1549 m. išleistą antrąją lietuvišką knygą – Martyno Mažvydo „Giesmė šv. Ambraziejaus“.

Pietro Umberto Dini Lietuvos visuomenei jau gerokai žinomas daugeliu reikšmingų darbų. Baltų kalbomis jis susidomėjo studijuodamas slavistiką Pisos universitete ir diplominiam darbui pasirinko kaip tik kalbamosios Mažvydo giesmės kalbą. Išsirūpinęs stažuotę Vilniaus universitete, čia gerai išmoko lietuvių kalbą. Vėliau (1986–1987 m.) stažavosi Krokuvos universitete, išstudijavo čia atrasto H. J. Lysijaus „Mažojo Katekizmo“ rankraštį (iki tol beveik nežinomą kalbininkams), kruopščiai parengė jo tekstologinį leidimą, dėl leidybos sunkumų labai vėlai pasirodžiusį Lietuvoje¹. Grįžęs į Ita-

¹ Heinrich Johann L y s i u s , Mažasis katekizmas. Pagal Berlyno rankraštį parengė Pietro U. D i n i , Mokslo ir enciklopedijų leidykla, Vilnius, 1993, 282 p. Apie šį tekstą ir jo kalbą jis yra paskelbęs dar straipsnius: Dėl Lizijaus „Mažojo Katekizmo berlyniškojo rankraščio. – Baltistica, 25(2), 1989, 175–178; Slavizmai Lizijaus ir Engelio katekizmuose: gretinamoji analizė. – Lietuvių kalbotyros klausimai, 30, 1993, 33–36; Pisownia i accentuacja w litewskim Katechizmie Lysiusa z 1719

liją, dirba Pisos ir Potenzo universitetuose, dažnai lankosi Lietuvoje, yra dalyvavęs daugelyje Vilniuje vykusių baltistikos suvažiavimų bei konferencijų, paskelbęs straipsnių įvairiais lietuvių ir kitų baltų kalbų istorinės kalbotyros klausimais². Jis taip pat tyrinėjo Renesanso autorių raštuose esančius duomenis apie baltų kalbas³, recenzavo lietuvių kalbininkų darbus. P. Dini yra žinomas kaip daugelio lietuvių grožinės literatūros kūrinių vertėjas į italų kalbą. 1989 m. jis išleido didelę penkių lietuvių poetų antologiją „Žemininkų ilgesys“⁴. Prasidėjęs Atgimimui paskelbė italų kalba paskutiniojo nepriklausomos Lietuvos užsienio reikalų ministro Juozo Urbšio prisiminimus⁵, knygą „Baltijos žiedas“⁶ apie Baltijos šalių istoriją, kultūrą ir kovą dėl nepriklausomybės atkūrimo, pastaruoju metu – ir informacinį leidinį „Balti-

roku. – Bałto-słowiańskie związki językowe, pod red. M. K o n d r a t i u k a, 1990, 73–82.

² Pz.: *Linguistica e filologia baltica: Dell' hapax prussiano VE 340 Sompisinis 'Gropbrot' e affini.* – Studi e Saggi Linguistici, 30, Pisa, 1989, 161–173; *La linguistique et la philologie baltique: des HAPAX PRUSSIENS VE 452, 539 et 175.* – *Lingua Posnaniensis* 32–33, Poznań, 1991, 77–82; *Linguistica e filologia baltica: pruss. VE 708 e lit. Baūbis.* – *Linguistica Baltica*, 2, Warszawa, 1993, 211–219; *Stato della ricerca sulla lingua degli Jatvingi.* – *Europa Orientalis*, 4, 1985, 289–296.

³ *Lingue e culture baltiche nel Rinascimento: Termini baltici in „Il Regno degli Slavi“ (1601) di Mauro Orbini.* – Studi e Saggi Linguistici, 30, Pisa, 1990, 99–116; *Baltų kalbos bei kultūros Rinascimento laikotarpiu. Dėl Videvučio „Biottero“ mito P. F. Giambullario 1566 m. Prūsijos aprašyme italų kalba.* – *Colloquium Pruthenicum Primum*, Warszawa, 1992, 135–141.

⁴ *La nostalgia dei terrestri. Cinque poeti lituani a cura di Pietro Umberto Dini*, Mauro Baroni ed., Viareggio, Lucca, 1989, 250 p.

⁵ *J. Urbšys, La terra strappata. Lituania 1939–1940, gli anni fatali*, Mauro Baroni ed., Viareggio, Lucca, 1990, 174 p.

⁶ *Pietro U. Dini, L'anello baltico. Profilo delle nazioni baltiche Lituania Lettonia Estonia*, Marietti, Genova, 1991, 196 p.

jos respublikos“⁷. Iš pastarojo meto jo kalbotyros darbų ypač minėtina apibendrinamojo pobūdžio studija apie baltus ir jų kalbas⁸.

Recenzuojamos knygos pagrindą sudarė Vilniuje parašytas autoriaus diplominis darbas apie „Giesmės šv. Ambraziejaus“ vertimą ir vėlesni Mažvydo kalbos tyrimai⁹. Darbas skirtas pirmosios lietuviškos knygos 450 m. sukakčiai ir žymiam mūsų kultūros veikėjui Italijoje monsinjorui Vincui Mincevičiui atminti. Juo siekiama, pasak autoriaus, šių tikslų: 1) tiksliai pateikti „Giesmės“ originalo tekstą ištaisant Z. Celichowskio ir kitų leidėjų klaidas; 2) išaiškinti Mažvydo teksto šaltinius gretinant su „Giesmės“ versijomis kitomis kalbomis (7). Atlikto darbo apimtis dar platesnė: čia randame apibendrintus teksto analizės ir gretinimo su vertimo šaltiniais rezultatus.

Knyga susideda iš penkių pagrindinių dalių. Pirmojoje trumpai apžvelgiami Mažvydo biografiniai duomenys, apibūdinami jo darbai ir „Giesmės“ pasirodymo aplinkybės.

Antroje dalyje aprašytas pats „Giesmės“ tekstas, jo atradimas, datavimas, vėlesni perspaudai. Toliau (31–43) dedamos vienintelio knygelės egzemplioriaus, esančio Kórniko bibliotekoje prie Poznanės, fotokopijos. Teksto fotokopija neretušuota, tuo ji skiriasi nuo bent kiek „apvalytos“, esančios 1993 m. Mažvydo raštų fotografiniame leidime (Vilnius, Bibliotheca Baltica, p. 131–144), bet dėl didesnio formato ir geros spaudos ji yra aiškiai

⁷ *Repubbliche Baltiche, ClupGuide*, Milano, 1994, 269 p.

⁸ *Le lingue baltiche fra il II e il III millennio D.C. – La formazione dell' Europa linguistica. Le lingue d'Europa tra la fine del I e del II millennio a cura di Emanuele Banfi.* *La Nuova Italia*, Firenze, 1993, 197–254.

⁹ Žr. dar straipsnius: *Martynas Mažvydas è la lingua del „Canto di S. Ambrogio“ (1549).* – *Europa Orientalis*, 3, 1984, 17–31; *Apie Mažvydo 1549 m. „Te Deum laudamus“ vertimą.* – *Baltistica*, 22(1), 1986, 66–75; *Apie Mažvydo šaltinių bei vertimų fenomenologiją.* – *Baltistica*, 23(1), 1987, 52–56; *Apie Mažvydo šaltinių bei vertimų fenomenologiją II.* – *Kalbotyra*, 40(1), 1989, 11–16.

įskaitoma. Toliau (46–57) pateikiamas perrašytas tekstas su nuorodomis į kitose spausdintose versijose esančius skirtumus, klaidas ir su „Te Deum“ bei kitų dviejų mažesnių giesmių vertimu į italų kalbą. Toliau (58–62) aptartos originalo rašybos ypatybės.

Labai svarbus yra trečiasis recenzuojamos knygos skyrius (63–77), kuriame aiškinami Mažvydo giesmių šaltiniai. Ilgą laiką buvo spėjama, kad „Giesmę šv. Ambraziejaus“ Mažvydas išvertė iš lenkų kalbos. Kadangi tuo metu buvo tik protestanto Sekluciano vertimas į lenkų kalbą, tai manyta, kad Mažvydas juo ir naudojosi. Sekluciano vertimą 1897 m. atsitiktinai atrado Kórniko bibliotekoje senųjų raštų tyrinėtojas Zygmuntas Celichowskis. Jis abu tekstus kartu ir paskelbė.

Kórniko bibliotekoje yra dar vienas, kiek vėlesnis (1551 m.), anoniminis katalikiškas „Te Deum“ vertimas į lenkų kalbą. P. Dini pateikia trijų šaltinių tekstus: lotynišką katalikų tradicijos versiją (64–65), Sekluciano tekstą (65–66) ir anonimį katalikišką vertimą į lenkų kalbą (66–67). Gretinimui paimtas „Te Deum“ lotyniškasis tekstas, paskelbtas 1958 m. išleistame rinkinyje „Liber usualis. Missae et officii“. Gaila, kad knygoje nieko nepasakyta apie tos kanoniškos versijos santykį su XVI a. vartotais giesmės tekstais, tad gali kilti abejonių dėl jų identiškumo.

Toliau lentelėmis duodami tekstų gretinimo duomenys ir aptariami jų analizės rezultatai. Prieita prie reikšmingos išvados, kad Mažvydas daugiausia naudojosi tradiciniu lotyniškuoju „Te Deum“ tekstu; tai aiškiai matyti iš 20 sutapimų tose vietose, kur Sekluciano vertimas aiškiai skiriasi (75). Tikrai vienu atveju Mažvydo tekstas nutolsta nuo lotyniškojo šaltinio ir sutampa su Sekluciano vertimu, taigi juo irgi buvo šiek tiek pasinaudota. Nereti sutapimai su anoniminiu katalikišku vertimu į lenkų kalbą variantu (1551 m.) aiškinami tuo, kad abiem atvejais remtasi lotyniškuoju tekstu.

Kitų dviejų – mažesnių giesmių, Mažvydo įdėtų po „Te Deum“ vertimo, šaltinių aiškiai nustatyti nepavyko. Tų giesmių lotyniškų versijų kol kas nėra rasta. Giesmės „Per tawa ‘chwenta prikielima“ pirmasis posmas (4 eilutės) maždaug sutampa su Sekluciano

giesmyne esančiu lenkišku tekstu, bet toliau Mažvydo versija ryškiai skiriasi. Dar sunkiau, pasak autoriaus, susekti antrosios iš mažųjų giesmių – „*Christus Diewas muffit*“ šaltinius. Taigi gretinimo rezultatai rodo gana sudėtingą sąveiką tarp pirmųjų lietuviškų raštų ir skirtingomis kalbomis rašytų bei skirtingoms konfesijoms priskiriamų šaltinių. Autoriaus išvados neabejotinai svarbios tolesnėms senosios lietuvių kalbos ir raštijos studijoms.

Ketvirtame knygos skyriuje (78–87) aptartos visų trijų Mažvydo giesmių kalbos ypatybės. Autorius atkreipia dėmesį į tai, kad jose žemaičių tarmės fonetikos ypatybių tėra tik pėdsakai, nors „Katekizme“ jos beveik reguliarios (80). Prielinksnų *ant(a)*, *ing*, vartojimą tokiose konstrukcijose kaip *Testow suffimilimas tawa ant muffu*, *Ing tawe wiefchpatie tikiu*, paprastai aiškinamą lenkų kalbos įtaka, autorius pagrįstai mano esant paveiktą lotynų kalbos (82). Leksinių slavizmų, germanizmų ir galimų lotynizmų sąrašai pateikti neišskiriant senųjų (pvz., *karalius*) ir vėlesnių skolinių (*čystas*, *griešnas* etc.). Atkreiptas dėmesys į galimą lotynų kalbos poveikį žodžio *žemė* vartojimui reikšme ‘pasaulis’ (lot. *orbis terrarum*), o žodžio *tėviškė* – reikšme ‘palikimas, paveldėjimas’ (lot. *hereditas*), būdinga ir Daukšos Postilei. Vis dėlto labai abejotina, ar dėl šaukmininko formos *Christe* arba žodžio *majestotas* reguliaraus atitikimo lot. *majestat* tokius skolinius reikėtų spėti atėjus iš lotynų kalbos. Tarp dviejų aiškių germanizmų, rodos, be reikalo pateiktas *hukis* (*ūkis*) remiantis abejotina LKŽ III 791 nuoroda.

Penktąją knygos dalį (89–102) sudaro labai naudingas Mažvydo knygelėje pavartotų žodžių, jų formų ir atitikmenų įvairiuose šaltiniuose sąrašas su nuorodomis į atitinkamas darbo vietas. Knygos gale – santraukos lietuvių ir prancūzų kalbomis, pavardžių rodyklė.

Taigi turime naują gerai parengtą nors ir nedidelio, bet labai svarbaus senosios lietuvių kalbos šaltinio tekstologinę bei lingvistinę studiją kartu su kritiniu teksto bei jo originalų leidimu. Tokių darbų laukia daug XVI–XVII a. lietuvių kalbos paminklų.

Vytautas Ambrazas, Zigmas Zinkevičius